

MARTIN ŠRAJER / 19. 5. 2022

Krátké filmy nominované na Cenu Pavla Kouteckého

S Mezinárodním filmovým festivalem ELBE DOCK, který se koná od 12. do 21. května 2022 v Česku a Německu, je spjaté předávání Ceny Pavla Kouteckého. Ta je udělována nejlepšímu českému dokumentárnímu prvnímu či druhému filmu. V celovečerní kategorii se o ocenění ucházejí dokumentární nebo polodokumentární snímky *Bratrství*, *Bydlet proti všem*, *Jak jsem se stala partyzánkou*, *Jednotka intenzivního života* a *Přípravy k filmu T.*, tedy tituly, které u nás již byly k vidění buď na festivalech, nebo v klasické a online distribuci. Krátkometrážní tvorba se k českým divákům dostává obtížněji, byť se situace i díky platformám jako DAFilms nebo FAMU Films pomalu mění k lepšímu.

O favorizovaném snímku *Milý tatí*, za který Diana Cam Van Nguyen již obdržela Českého lva nebo Cenu české filmové kritiky, jsme psali [dříve](#). Blíže proto představíme zbývající čtyři krátké snímky. Ve dvou případech se jedná o originální portréty mužů žijících mimo konvenční společenské struktury. Josef Švejda v dynamickém půlhodinovém dokumentu *JANG* portrétuje mladíka, který po narození dostal jméno Jan Gášek. Očekávalo se od něj, že se stane plnohodnotným členem společnosti, bude studovat, pracovat, vydělávat peníze, možná založí rodinu. Jan se ovšem rozhodl z předem vyznačené životní trasy vybočit. Začal si říkat Jan Glín, cestovat po Evropě a kochat se přírodou.

Jezdí bez jízdenky a konkrétního cíle. Namísto kupé využívá nestřežených prostorů nákladních vlaků, kde během dlouhých cest přespává, snídá i večeří. Švejda jej doprovází, filmuje a všímá si paradoxů jeho počínání. Protagonista tvrdí, že od Jana Glína se neočekává práce, ale sranda. Chce dělat jen to, co jej baví, nepodřizovat se tomu, kým by měl být podle očekávání rodičů nebo společnosti. Zároveň ale své křižování po evropských železnicích pečlivě dokumentuje a zveřejňuje na sociálních sítích, jak dokládá i sestřih jeho videí začleněný do Švejdova filmu. Stejně jako všem

„poslušným“ občanům je mu vlastní touha po zviditelnění. Sice sní o absolutní svobodě, ale přitom se podřizuje diktátu moderních technologií vyráběných obřími korporacemi.

Závěrečný dialog s poměrně shovívavými rodiči pak naznačuje, že je minimálně finančně závislý také na nich. Namísto svobodného a sebevědomého mladého muže, který sešel z cesty, již se ostatní úzkostlivě a konformně drží, vidíme na konci filmu tápajícího a nejistého člověka, který úplně neví, jak se svou svobodou dál naloží. Výmluvná jsou jeho význačná poslední slova: „Nějak s tou situací musím naložit, ale nevím jak, a vůbec nevím, proč tu jsem.“

Velmi svéráznou figurou, která se dobrovolně rozhodla žít na periferii, je také umělec Petr Válek, protagonista filmu *Zesílené ticho* od Marka Mrkvičky.

Opět se jedná o situační portrét, v němž neposloucháme mluvící hlavy, ale sledujeme sociálního herce v přítomném okamžiku a přímo v akci. Mistr kameru zavádí do svého pomyslného nahrávacího studia, ve skutečnosti kůlny plné harampádí, které však ve Válkových rukou ožívá a získává zvláštní energii. Z nepotřebných cetek se stávají umělecké objekty a hudební nástroje vydávající unikátní zvuky. Umělce stejně jako Jana G. poznáváme v jeho „přirozeném“ prostředí, které ho viditelně baví představovat hostům a trochu se chlubit všudypřítomnými obskurními instrumenty. Kromě svého domu a zahrady filmaře mimoděk provádí i procesem myšlení a tvorby.

Přestože Válek nepůsobí jako extrovert, který by k sobě často zval hosty a strhával pozornost, minimalistická dokumentární skica jeho osobnosti navozuje pocit důvěrnosti. Před kamerou působí uvolněně a bezprostředně, je zjevně ve svém živlu, což můžeme brát jako doklad režisérovy vnímavosti, schopnosti naladit se na natáčeného člověka.

Ačkoli jde stejně jako v případě *JANG* o film, který je neustále v pohybu – stejně jako jeho protagonista sršící energií a nápady –, Válek současně budí dojem větší ukotvenosti než Jan. Sice také neustále hledá a objevuje, při svém neschematickém přístupu k umění by ani nemohl jinak, ale vychází při tom z určité životní filozofie a přibližné představy, jaké myšlenky by svým počínáním chtěl přenést do viditelné nebo slyšitelné podoby, byť se mu to nedaří tak precizně, jak by si přál, jak připouští ke konci.

Válek ve svém díle objevuje mimo jiné krásu ticha. Dokonce vlastní aparát, který jej vyrábí. Intimní jedenáctiminutový videodeník *Zkouška sirén*, který Hana Slaninová realizovala v rámci projektu My Street Films, oproti tomu zachycuje hledání vlastního hlasu a odvahy pořádně zakřičet. Film začíná vyprávěním o sirénách, které svým zpěvem málem zmámily Odyssea. Možná i proto se od žen dodneška častěji než od mužů očekává, že budou poslušně mlčet, neprojevat se, nerušit svými hlasy muže, kteří před sebou nepochybně mají nějaký významný úkol. Třeba postřílet nápadníky své ženy.

Autorka naznačuje, že zamlklost přejala od své matky. Ve filmu zvýznamňujícím zvuky těl i předmětů se spolu učí křičet, uvolňovat přetlak. Jako ideální proto takovou aktivitu se nabízí první středa v měsíci, kdy probíhá pravidelná zkouška sirén. Během ní člověk může splynout s hlukem okolí. Možná se v něm na chvíli i rozplynout. Jako ve vodě, která představuje vizuální leitmotiv snímku. Aktéry *Zkoušky sirén* nepříjemně vysoké tóny neodrazují jako Odyssea, který si kvůli nim zacpal uši voskem. Naopak jejich zásluhou nacházejí něco společného. Například téma hovoru. Když se režisérčin otec dozví o dceřině zájmu o sirény, mají se o čem bavit. Křik sbližuje.

Ze starých mýtů a legend, bible, Eddy nebo vyprávění severoamerických Indiánů čerpala také Květa Chaloupková při natáčení a střihání svého experimentálního filmu *Země havrana z archy*, který vznikl pro změnu v rámci audiovizuálního projektu KRASTÍ. Sondu do „života“ chrudimského hřbitova, kde musejí pozůstalí koexistovat s havrany kálejícími na hroby, rámuje dalekosáhlejšími úvahami nad rolí a významem krkavců v různých kulturách a dějinných etapách. Pro někoho byl havran poslem smrti, pro jiné nositelem světla a stvořitelem světa. Také v obrazové a zvukové stopě se syrová každodenní banalita, frustrující umývání znečištěného mramoru, střetává se snovým a mytickým světem.

Film o krajině, lidech a havranech, o pomíjivém i přetrvávajícím, svou skladbou připomíná poemu o několika zpěvech a podobně jako *Zkouška sirén* nachází výmluvné obrazové metafory pro to, co neumíme nebo nechceme vyřknout, o čem je snazší mlčet – například o smrti. Možná ne proto, že bychom to tak chtěli, ale protože jsme tak naučení.

Předpoklad, že budeme jednat předepsaným způsobem, resp. neochota tyto normy přijmout, představuje motiv propojující všechny nominované krátkometrážní filmy. Jako kdyby mladí režiséři a režisérky kolektivně, někdy prostřednictvím svých sociálních herců, sdělovali, že už se nehodlají přizpůsobovat a poslušně mlčet.